

RIZIKOVÁ SPOLEČNOST Na cestě k jiné moderně (Ulrich Beck)

Klíčová slova: riziková společnost, environmentální problémy, finanční krize, terorismus, globalizace

Shrnutí:

Ulrich Beck přichází v tomto textu s velmi zajímavým konceptem tzv. rizikové společnosti. Tento výraz má vystihnout povahu současné společnosti, která se vinou svých vlastních rozhodnutí (týkajících se např. nukleární energie, genových technologií apod.) zcela dobrovolně vydává napospas nejisté budoucnosti. Tato společnost má pouze velmi omezené možnosti, jak nově vyprodukovaná nebezpečí kontrolovat a autor proto vznikající rizika považuje za *contradictio in adiecto*.

Autor rozlišuje ve světové rizikové společnosti 3 hlavní oblasti, respektive osy konfliktů. První osou je osa ekologických konfliktů, druhou osou jsou globální finanční krize a třetí osu představuje, v současnosti asi nejdiskutovanější, hrozba globálních teroristických sítí. Jmenované hrozby mají společný svůj globální charakter, tedy to, že určitým způsobem ovlivňují životy všech obyvatel na Zemi (ač v různé míře). I přesto, že jsou jejich viníci či příčiny často silně koncentrováni v určitých regionech, působí tyto problémy ve výsledku integračně. Obyvatele různých koutů světa spojuje fakt, že jsou všichni svým způsobem oběťmi těchto globálních rizik, což poněkud paradoxně přispívá k formování celosvětového společenství – světové rizikové společnosti.

V dalších pasážích textu pak Beck hlouběji rozebírá problematiku teroristických hrozeb, jež získala na aktuálnosti a naléhavosti zejména „díky“ událostem spojeným s 11. zářím. Upozorňuje znovu na fakt, že obavy, které s tímto datem získaly ve světové společnosti reálný rozměr, nezapůsobily antiglobalizačně, jak teroristé zamýšleli, ale naopak posunuly svět do naprosto nové fáze globalizace. Snaha o zastavení procesu globalizace tak její průběh opět jen urychlila. Hlavní vinu za teroristické útoky na Spojené státy nese podle Becka neoliberalismus, který nebyl schopen dostát svým, jak se ukázalo falešným, příslibům.

V důsledku útoků neztrácí stát jako instituce svůj význam, ale naopak tohoto významu opět nabývá a to na úkor nadnárodních organizací. Jediným východiskem ze vzniklé situace je ale právě realizace spolupráce na nadnárodní úrovni. Tyto dva zdánlivě protichůdné procesy si však podle Becka navzájem neodporují. Pojmy suverenity a autonomie podle něj nemusí vždy představovat totéž, jak je tomu u klasických národních států, ale lze je vnímat i dvojace. Částečné snížení autonomie zvyšuje státu možnosti prosadit se na mezinárodním poli, což může ve svém důsledku vést i k posílení jeho politické suverenity.

Vzhledem k argumentům uvedeným výše je tedy podle Becka zásadním úkolem světové společnosti překonat ideu národního státu a nahradit ho státem kosmopolitním. V oblasti sociálních věd je pak stejně důležité vystřídat již nepostačující paradigma metodologického nacionalismu ideou metodologického kosmopolitismu.

Vlastní hodnocení:

S autorem nesouhlasím v tvrzení, že oproti minulosti se „každodenní život stal nebezpečnějším“. „Každodenním“ rizikům je lidstvo vystavováno odpradáвна a troufám si říci, že tento druh rizik s sebou dnes již nenese takové následky jako dříve. Ústřední myšlenkou celého textu je ale myšlenka poněkud jiná. Ta tvrdí, že rizika spjatá s prudkým urychlením rozvoje v posledních desetiletích narůstají (respektive narůstá jejich celková síla a prostorový dopad). Toto již nelze jednoduše popřít a panující obavy z neisté budoucnosti jsou dle mého názoru zcela opodstatněné. Ruku v ruce s globalizací ve všech odvětvích a oborech lidské činnosti jde jednoduše i rostoucí globálnost rizik.

Rizika spjatá se všemi v textu zmiňovanými osami jsou nepopíratelná a potřeba jejich řešení je akutní. Priority jednotlivých zemí se však mohou často dost podstatně lišit a nezřídka mohou stát i přímo proti sobě. Příklad: Proč by měly Spojené státy výrazně omezovat produkci škodlivin, když je to v rozporu s jejich ekonomickými zájmy a neexistuje žádný efektivní nástroj, který by je (v jejich pozici světové supervelmoci) dokázal k tomuto donutit? Z tohoto pohledu je idea kosmopolitismu, jakožto sounáležitosti s okolním světem a pocitu spoluzodpovědnosti za něj, jen stěží realizovatelná.

Další, ještě závažnější otázkou zůstává, jak do světového společenství hlouběji integrovat rozsáhlé regiony, které jsou od západní civilizace historicky, kulturně a nábožensky naprosto odlišné. Například začlenění zemí blízkého a středního východu by jistě bylo žádoucí, vzhledem k tomu, že se z těchto oblastí v současnosti rekrutuje valná většina aktivních teroristických skupin.

Beckův text je chválihodnou snahou o nalezení vhodného východiska ze současné situace. Myšlenky kosmopolitního, v důležitých otázkách jednotného světa nebo globální spravedlnosti jsou ale bohužel pouze vznešenou utopií. Stejně jako i většina ostatních sociologických úvah říká tento text *co*, ale již nenapovídá *jak*. To je ovšem v této problematice (vzhledem k její složitosti) zcela pochopitelné.

K zamyšlení:

- 1) Jak reálná je v současnosti hrozba teroristického útoku směřovaného na Českou republiku? A jak moc tuto hrozbu ovlivní případné umístění plánované protiraketové základny na našem území?
- 2) Je možné, že se v budoucnu svět sjednotí a převládne v něm 1 kultura, 1 typ životního stylu (pravděpodobně západní; či jiný??)
- 3) Nečeká svět v blízké budoucnosti finanční krize svým dopadem srovnatelná s krizí 30. let minulého století?

Geopolitika v období po studené válce: Kontrast supersil ve světě globálních rizik (Gearóid O'Tuathail)

Klíčová slova: studená válka, jaderné zbraně, modernizace, USA, Rusko, riziková společnost

Shrnutí:

V úvodu textu rozebírá autor nebezpečí jaderného konfliktu mezi dřívějšími největšími světovými mocnostmi – USA a SSSR, které se stalo aktuálním po druhé světové válce. Období tzv. studené války se vyznačovalo závody ve zbrojení, během nichž bylo oběma zúčastněnými stranami vyprodukováno množství jaderného arzenálu, které by bohatě postačilo na jejich vzájemné zničení. Po rozpadu Sovětského svazu a následném nastolení nového geopolitického uspořádání se zdá být toto nebezpečí zažehnáno, funkčních jaderných hlavic je však na světě stále více než dost. Dostupnost takovýchto a podobných zbraní hromadného ničení se navíc zvyšuje i pro ostatní země či dokonce i některé nestátní aktéry. Prostředky, které měly původně sloužit k zajištění „národní bezpečnosti“ supervelmocí a rovnováhy sil v tehdejší bipolární světě se tak dnes paradoxně stávají globálními hrozbami.

Na vznikající rizika nelze podle textu nahlížet jako na rizika přicházející zvenčí. Jedná se o hrozby, které s sebou přináší vědecko-technický pokrok a jejich příčiny je proto nutno hledat naopak uvnitř. Právě tento postoj od sebe odlišuje dvě protichůdné formy geopolitiky – geopolitiku ortodoxní a geopolitiku kritickou. Zatímco v ortodoxní geopolitice jde zejména o mocenský boj mezi jednotlivými aktéry, motivovaný získáním celosvětového vlivu (autor ho označuje jako boj mezi „námi a jimi“), kritická geopolitika se snaží pohlížet na svět spíše jako na celek.

Při pohledu do nedávné minulosti je možné zřetelně identifikovat 3 rozdílné „geopolitické světy.“ Pro potřeby jejich rozlišení lze využít 4 odlišné koncepty (viz tabulka 1). Uspořádání a podoba těchto světů se odvíjí od převládajícího geopolitického diskurzu, který je veden a využíván koalicemi mocných zájmových skupin uvnitř dominantních států. Z těch bývá nejčastěji uváděn tzv. „ocelový trojúhelník,“ který je reprezentován konzervativními politiky, vojenskými institucemi a významnými společnostmi (zejména armádní dodavatelé). Prostřednictvím geopolitického diskurzu dává tato trojice význam svým pravomocem a ospravedlňuje své počínání.

Tab.1: Tři základní "geopolitické světy" a koncepty podle nichž je lze rozlišit

Geopolitické světy	Světové geopolitické uspořádání	Technologicko-teritoriální komplex	Geopolitická ekonomie	Geopolitický diskurz
Meziimperální rivalita (1870-1945)	boje mezi mocnostmi o jejich pozici na Zemi	britské loďstvo, námořní, letecké komplexy zemí, elektrické, telegrafické, radiové, telefonní, radarové sítě	kapitalistická modernizace, soběstačnost, nové trhy, ignorace znečišťování	rasové a kulturní dělení, práva silných nad slabými
Studená válka (1945-1991)	2 supervelmoci, boj o sféry vlivu, ideologie, a relativní mocina Zemi	jaderné zbraně, komunikační, informační a zábavní sítě západu	liberální kapitalistické modernizace na západě sovětské modernizace na východě, ignorace rozsáhlého znečišťování	"svobodný svět západu" vs. "totalitní svět" či naopak "imperialistické státy západu" a „osvobozující komunismus“
Období po Studené válce (1991-?)	dominance USA, nepředvídatelné výzvy, regionální nepřátelství	stárnoucí jaderné zbraně, internet, bezdrátová komunikace, počítačové systémy, katastrofický potenciál nehod, chyb IS	neoliberální globalizace, neregulované trhy, privatizace, technologické systémy, korupce, znečištění nelze ignorovat, energet.krise	globální rizika – nejvážnější hrozby?, zabezpečení "národní bezpečnosti"

V další části textu věnuje autor prostor vývoji geopolitického uspořádání světa v období po ukončení studené války. Důraz je kladen zejména na kontrast mezi současnými stavy

v bývalých supervelmocích. Zatímco Spojené státy prožily období nebývalého ekonomického rozvoje a získaly tak postavení jediné, naprosto dominující velmoci, v Rusku nastala rozsáhlá ekonomická deprese se všemi svými následky. Krize se samozřejmě nevyhnula ani ruské armádě, jejíž rozpočty byly sraženy, vybavení stárne a její personál čelí krizím morálky a posláním. O to překvapivější se zdá být, že se Spojené státy a jejich vojensko-průmyslový komplex nejsou ochotné přizpůsobit konci studené války a i na počátku 21. století jsou pevně odhodlány pokračovat v navyšování vojenského rozpočtu. Důvody tohoto počínání přicházejí zjevně zevnitř a postrádají jakýkoli reálný a opodstatněný vztah k vnějším hrozbám.

Vývoj v Rusku po ukončení studené války a rozpadu Sovětského svazu považuje O'Tuathail za „nebývalou demodernizaci moderní země“ a upozorňuje na nebezpečí, která ze vzniklé situace plynou. Namísto síly Ruska, je dnes zdrojem nebezpečí spíše jeho slabost. Objevují se relativně nové hrozby jako selhání varovných systémů v důsledku stárnoucího a chátrajícího zařízení, nelegální prodej jaderných hlavic nebo vnitřní nepokoje uvnitř jaderné velmoci. Obavy existují rovněž v souvislosti s pokračující výrobou a uskladněním biologických a chemických zbraní.

V této souvislosti se opět nabízí užití pojmu tzv. „rizikové společnosti.“ Podobná situace totiž není příznačná pouze pro Rusko, ale pro celé současné geopolitické uspořádání. Je zřetelné, že současná „ruská hrozba“ není záměrná a vyplývá spíše z rozkladu toho, co lze nazvat „vědecko-technickou modernitou.“ V případě Spojených států a celého západního světa vznikají nová rizika a nejistoty naopak v důsledku nekritického a bezmezného hýření, které s sebou přináší bumerangový efekt.

Hrozby o kterých mluvíme nejsou omezeny žádnými hranicemi. Jsou globální a globální tak musí být rovněž jejich řešení. „Žádná země se nemůže cítit bezpečnou, pokud tuto bezpečnost nesdílejí i země ostatní.“ Toto však odmítá ortodoxní geopolitický diskurz přijmout a i nadále vychytrale setrvává v definování „národní bezpečnosti“ svým vlastním státostředným způsobem. Kýžené absolutní bezpečnosti lze jeho pohledem dosáhnout pouze využitím vědy a technologií. Možnost transformace vlastní modernity do bezpečnějších a udržitelnějších základů je přitom odsouvána do pozadí.

Vlastní hodnocení:

Článek hodnotím velmi pozitivně a považuji ho k danému tématu jednoznačně za přínosný. Oceňuji poměrně stručné a především čtivé shrnutí geopolitického vývoje v uplynulém století a čtvrt, stejně tak jako detailnější popis současného stavu. S myšlenkami autora se bez výjimky ztotožňuji, pouze bych chtěl poukázat na fakt, že od vydání jeho textu uplynulo již 6 let a ledacos se tak již změnilo (alespoň dle mého přesvědčení). Výrazné je zejména opětovné sílení významu Ruska, kterému se již jak se zdá podařilo překlenout období nejhlubší hospodářské recese a znovu si buduje velmi silnou geopolitickou pozici. Ve výčtu supervelmocí nelze opomíjet ani Čínu, která v současnosti prodělává ekonomický rozvoj nebývalé intenzity.

Souhlasím s autorem, že jednou z podmínek vytvoření „bezpečnějšího světa“ je omezení na západě (zejména v USA) dominujícího ortodoxního geopolitického diskurzu ve prospěch diskurzu kritického. V současnosti je nad slunce jasnější, že tento diskurz je mnohdy záměrně paranoidní, a že jednání „ocelové trojice“ je nezřídka motivováno spíše vlastním prospěchem nežli veřejným či dokonce globálním zájmem. Budování „národní bezpečnosti“ další vědecko-technickou modernizací se tak jeví z hlediska společenských zájmů stále jednoznačněji jako neefektivní a bezpředmětné. Takovéto úvahy jsou v současnosti velmi aktuální i v oblasti střední Evropy vzhledem k zamýšlenému rozmístění základů americké protiraketové obrany českém či polském území.

Geopolitical world orders (Peter J. Taylor)

Klíčová slova: studená válka, jaderné zbraně, modernizace, USA, Rusko, riziková společnost

Shrnutí:

V úvodu textu se Peter J. Taylor snaží čtenáři objasnit základní pojmy rozebírané problematiky, jakými jsou například samotná *geopolitika*, *geopolitické řády* či *geopolitické kódy*. Velká pozornost je věnována zejména pro mě novému pojmu geopolitických kódů. Ty podle autora vyjadřují jakési uspořádání, formu a intenzitu geopolitických vztahů, které jsou formovány zájmy konkrétních aktérů, v tomto případě jednotlivých zemí. Jinými slovy geopolitické kódy utvářejí zahraniční politiku země. Tyto kódy se mohou lišit jak časovým, tak i prostorovým měřítkem. V první části textu rovněž autor upozorňuje na blízký vztah ekonomicky utvářených Kondratieffových cyklů s cykly hegemonickými.

Po nezbytném uvedení do geopolitické problematiky pokračuje Taylor v druhé části článku popisem vývoje geopolitických řádů od počátku minulého století až do jeho 90. let. Celé století lze z tohoto pohledu rozdělit na dvě odlišné éry, časově oddělitelné zejména střídáním Velké Británie a Spojených států spolu s tehdejšími Sovětským svazem v pozici světově dominujících supervelmocí. Rozhodným okamžikem je zde rok 1945. V tomto roce byla ukončena druhá světová válka a souvislosti s jejími výsledky došlo k přerozdělení sfér vlivu mezi obě hlavní vítězné mocnosti – USA a SSSR a zároveň k relativnímu poklesu vlivu Velké Británie. Oba časové úseky autor podrobně strukturuje. Éru britské nadvlády dělí na první kolo, klidnou pauzu, reorganizaci rozdělení a závěrečné zúčtování. Druhou éru, nazývanou kvůli striktně bipolárnímu rozdělení světa též obdobím studené války, lze rovněž dělit a to na období chladnutí vztahů, závody ve zbrojení, období potřeby nového uspořádání a opětovné ochlazení vztahů.

Vlastní hodnocení:

Informace, které přináší tento článek považuji v tématu geopolitiky za jakýsi nutný základ, se kterým jsem se rád seznámil. Na myslí mám zejména vývoj geopolitického dění a uspořádání během 20. století. Nezodpovězenou otázkou ale zůstává, jaký vliv měl, má a bude mít popsany historický vývoj na formování budoucích geopolitických řádů, respektive jakým směrem se bude tento vývoj do budoucna ubírat.

Na článku dále oceňuji i to, že ač byl velmi dlouhý, dokázal díky častým příkladům a celkové konkrétnosti překvapivě dobře držet moji pozornost.